

अस्तित्वातील सिंचन प्रकल्पांच्या सिंचन प्रणाली
कालवा/वितरीकांवर नवीन पुलाच्या बांधकामास
परवानगी देणेबाबत.

महाराष्ट्र शासन
जलसंपदा विभाग,
शासन निर्णय क्रमांक.संकीर्ण-२०२२/(प्र. क्र.३२३/२०२२)/सि.व्य.(कामे)
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरू चौक,
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२,
दिनांक: २४ जुलै, २०२५.

- वाचा:** १) शासन इंग्रजी परिपत्रक MIP-२०५९-१५८८८-IP (II), दि.०२/०९/१९६०
२) शासन इंग्रजी परिपत्रक MIP-२२६०/१३०-IPC(१), दि.०४/०३/१९६१
३) शासन निर्णय क्र.MIS-२०१५/(CR.No.२५३/१५)/MP, दि.०१/०९/२०१५

प्रस्तावना :-

जलसंपदा विभागाच्या अस्तित्वातील जुन्या सिंचन प्रणालीमुळे/शाश्वत पाणी पुरवठ्यामुळे सदर भाग सिंचनामुळे समृद्ध होत या भागामध्ये कारखाने, उद्योगधंदे, शैक्षणिक संस्था, शेती व्यवसायाशी पूरक/संबंधित उद्योग-व्यवसाय निर्माण होतात. लोकवस्ती/लोकसंख्या वाढते. पर्यायाने दळण-वळणाच्या सोयी वाढतात. वाढती लोकसंख्या व दळणवळणांचा विचार करता अस्तित्वातील जुन्या सिंचन प्रकल्पांच्या सिंचन प्रणाली कालवा/वितरीकांवर नवीन पुलाचे बांधकामास परवानगी मिळणेबाबत स्थानिक लोकप्रतिनिधी/ ग्रामस्थ यांचेकडून बऱ्याच वेळा मागणी होत असते. तसेच रस्ते विकास कामांतर्गत अस्तित्वातील कालवा/वितरीकांवर नवीन पुलाचे बांधकाम करण्यास परवानगी मिळणेबाबत राष्ट्रीय महामार्ग प्राधिकरण/सार्वजनिक बांधकाम विभाग/स्थानिक स्वराज्य संस्था (महानगर पालिका, नगरपालिका, नगरपरिषद, जिल्हा परिषद, ग्रामपंचायती इ.) इ. विभागाकडून मागण्या प्राप्त होत असतात. त्यामुळे याबाबत मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करणे शासनाच्या विचाराधीन होते.

यापूर्वी जलसंपदा विभागाचे इंग्रजी परिपत्रक MIP-२०५९-१५८८८-IP (II), दि.०२/०९/१९६० अन्वये विसर्गनिहाय कालवा संरेखा मंजुरीच्या अधिकाराबाबत मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करण्यात आल्या आहेत. तसेच जलसंपदा विभागाचे इंग्रजी परिपत्रक MIP-२२६०/१३०-IPC(१), दि.०४/०३/१९६१ अन्वये, सिंचन प्रणाली मुख्य कालवा/ वितरीका इ. वरील पुलांमधील अंतर, पुलांचा प्रकार इत्यादींबाबत मानके निश्चित करण्यात आली आहेत व जलसंपदा विभागाचे इंग्रजी शासन निर्णय क्र.MIS-२०१५/(CR.No.२५३/१५)/MP, दि.०१/०९/२०१५ अन्वये कालव्याचे संकल्पनाबाबत मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करण्यात आल्या आहेत. या सर्वांचा अंतर्भाव करून व कालानुरूप अशा पुलांची वाढती गरज लक्षात घेऊन अस्तित्वातील जुन्या सिंचन प्रकल्पांच्या सिंचन प्रणाली कालवा/वितरीकांवर नवीन पुलाच्या बांधकामास परवानगी देणेबाबत एकत्रितपणे निर्देश देण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती. त्यानुषंगाने शासन पुढीलप्रमाणे निर्णय घेत आहे.

शासन निर्णय -

अ) नविन सिंचन प्रणालीवरील पुलांमधील अंतराबाबतचे निकष -

- १) राष्ट्रीय महामार्ग, राज्य महामार्ग, प्रमुख जिल्हा रस्ते, इतर जिल्हामार्ग आणि वर्गीकृत गावरस्ते इ. मार्फत मंजूर रस्ते आराखड्यानुसार प्रस्तावित रस्त्यांवरील पूलाबाबत जलसंपदा विभागाकडे पुलाच्या जागेच्या निवडीसाठी पर्याय उपलब्ध नसल्याने अशा रस्त्यांवरील पूल हे कालवे आणि रस्त्यांच्या क्रॉसिंगच्या बिंदूवर बांधले जावेत.
- २) याव्यतिरीक्त स्थानिक लोकप्रतिनिधी/ ग्रामस्थ यांचे मागणीप्रमाणे अवर्गीकृत रस्त्यांकरिता खालील मानकांचा अवलंब करावा.

अ.क्र.	कालवा	दोन पुलांमधील अंतर
१.	मुख्य कालवा	२ कि.मी.
२.	शाखा कालवा	२ कि.मी.
३.	वितरीका	१.५ कि.मी.
४.	लघु वितरीका	रस्ता व लघु वितरीकेच्या क्रॉसिंगच्या बिंदूवर

कालव्यावरील प्रस्तावित पुलांचे अंतर उपरोक्त मानकापेक्षा कमी असल्यास कालव्याच्या बाजूने समांतर रस्ता प्रस्तावित करून अस्तित्वातील पुलाकडे सदर रस्ता वळविण्यात यावा. असे करताना नवीन पूल व वळतीचा रस्ता याकरिता लागणाऱ्या खर्चाचा विचार करून तांत्रिक व आर्थिक व्यवहार्यता तपासून योग्य पर्याय निवडण्यात यावा.

अवर्गीकृत गावरस्त्यांवरील पुलांसाठी प्रत्यक्ष जागा निश्चित करताना स्थानिक स्वराज्य संस्थांचा (महानगर पालिका, नगरपालिका, नगरपरिषद, जिल्हा परिषद, ग्रामपंचायती इ.) सल्ला घेण्यात यावा. तथापि, पुलांची संख्या उपरोक्त विहित केलेल्या मानकांनुसार मर्यादित असावी.

ब) अस्तित्वातील सिंचन प्रणालीवर नवीन प्रस्तावीत पुलास परवानगी देणेस सक्षम अधिकारी -

रस्ते विकास कामांतर्गत अस्तित्वातील कालवा/वितरीकांवर नवीन पुलाचे बांधकाम करण्यास परवानगी मिळणेबाबत राष्ट्रीय महामार्ग प्राधिकरण/सार्वजनिक बांधकाम विभाग/स्थानिक स्वराज्य संस्था (महानगर पालिका, नगरपालिका, नगरपरिषद, जिल्हा परिषद, ग्रामपंचायती इ.) विभागांकडून तसेच शहरी भागामध्ये गृह निर्माण संस्था, खाजगी संस्था, उद्योजक, नागरीक यांचेकडून परवानगी मिळणेबाबत प्रस्ताव प्राप्त झाल्यानंतर खालील निकषांचा विचार करून सक्षम स्तरावरून जलसंपदा विभागाची परवानगी देण्यात यावी,

- a) मोठे प्रकल्पांचे अस्तित्वातील कालवा प्रणालीच्या मंजूर काटछेदानुसार, कालव्याच्या संकल्पित काटछेदामध्ये Head Loss ची तरतूद नाही. त्यामुळे सदर बांधकामासाठी Single Span Bridge बांधण्याच्या अटीवर जलसंपदा विभागाचे “नाहरकत” प्रमाणपत्र मुख्य अभियंता स्तरावरून देण्यात यावे व संबंधित यंत्रणे कडून अनामत रक्कम घेऊन बांधकाम पूर्ण झाल्यावर परत करण्यात यावी.

- b) त्याव्यतिरिक्त सिंचन प्रणालीवरील पुलाचे बांधकामास खालीलप्रमाणे कालवा संरेखा मंजूरीचे अधिकाराप्रमाणे सक्षम स्तरावरून जलसंपदा विभागाचे “नाहरकत” प्रमाणपत्र प्रदान करण्यात यावे.

अ.क्र.	कालवा	कालवा विसर्ग	मंजूरीस सक्षम अधिकारी
१.	मुख्य कालवा/	१०० क्युसेक्स व त्यावरील	मुख्य अभियंता
२.	शाखा कालवा/ वितरीका/ लघु	१० क्युसेक्स - १०० क्युसेक्स	अधीक्षक अभियंता
३.	वितरीका	१० क्युसेक्स व त्यापेक्षा कमी	कार्यकारी अभियंता

क) अस्तित्वातील सिंचन प्रणालीवर नवीन प्रस्तावीत पुलास मान्यता देताना खालील अटीचे अधीन राहून मान्यता देण्यात यावी.

- मागणी केलेले पुलाच्या ठिकाणी कालव्याच्या दोन्ही बाजूस संबंधीत यंत्रणेचे पोहोच रस्ता असणे आवश्यक आहे अथवा कालव्याच्या दोन्ही बाजूस संबंधीत स्थानिक स्वराज्य संस्था/गृह निर्माण संस्था/खाजगी संस्था/उद्योजक/नागरीक यांची स्वतःची जागा/जागेबाबतचे नाहरकत असणे आवश्यक आहे.
- कालव्याच्या दोन्ही बाजूचे पोहोच रस्ते ज्या यंत्रणेचे (सार्वजनिक बांधकाम विभाग, नगर परिषद, महानगर पालिका, नगर पालिका इ.) आहेत, त्या यंत्रणेने पुलाचे बांधकाम करावे. याव्यतिरिक्त गृह निर्माण संस्था, खाजगी संस्था, उद्योजक, नागरीक यांचेकडून पुलाची मागणी प्राप्त झाल्यानंतर सदर कामाकरिता आवश्यक निधी जलसंपदा विभागाकडे वर्ग करून जलसंपदा विभागाने ठेव अंशदान पद्धतीने सदर पुलाचे काम करावे.
- जलसंपदा विभागाचे इंग्रजी शासन निर्णय क्र. MIS-२०१५/(CR.No.२५३/१५)/MP, दि.०१/०९/२०१५ अन्वये कालव्याचे संकल्पनाबाबत निर्गमित मार्गदर्शक सूचनानुसार कालव्यावरील पुलास सिंगल स्पॅन ब्रीज (Single Span) मध्ये बांधण्यास परवानगी देण्यात यावी कोणत्याही परिस्थितीत कालव्याचे काटछेदात पुलाचे पिअर अथवा कोणतेही बांधकाम करण्यात येऊ नये जेणेकरून कालव्याचे प्रवाहास अडथळा निर्माण होणार नाही व प्रवाहावर कोणताही परिणाम होणार नाही याची दक्षता घ्यावी.
- पुलाचे बांधकाम करतेवेळी व पुलाचा वापर करताना अपघात ई. मुळे जिवीत वा वित्त हानी झाल्यास त्याची जबाबदारी जलसंपदा विभागाची राहणार नाही.
- कालव्याच्या संपादित जागेची मालकी जलसंपदा विभागाची आहे. तथापि प्रस्तावित पुलाचे पोहोच रस्त्यासाठी आवश्यक क्षेत्र संपादनाची जबाबदारी संबंधीत यंत्रणेची /संस्थेची राहिल. भविष्यात याबाबत कायदेशीर बाबी उपस्थित झाल्यास याची सर्वस्वी जबाबदारी संबंधीत यंत्रणेची/संस्थेची राहिल. तसेच कालव्याजवळ अपघात होणार नाही अशा पद्धतीने पोहोच रस्ते तयार करण्यात यावे.

६. प्रस्तावित पुलाचे बांधकाम करतेवेळी जलसंपदा विभागाच्या मालकीच्या वृक्ष तोडीची गरज भासल्यास त्याची पूर्व परवानगी घेणे आवश्यक आहे.
७. पुलाच्या मागे व पुढे एकूण २५ मी. लांबीमध्ये जलसंपदा विभागाच्या मानकाप्रमाणे अस्तरीकरण (Concrete lining) करणे बंधनकारक राहील.
८. पुलाचे बांधकाम करताना Abutment च्या बाजूने कालव्यातील पाणी पाझर होणार नाही किंवा बाहेर पडणार नाही याची दक्षता घेण्यात यावी.
९. स्लॅब/बीमचा तळ हा कालवा तळपातळी + कालवा प्रवाह संचय पातळी + मुक्तांतर (CBL + FSD +FB) पेक्षा जादा ठेवण्याची तरतुद प्रस्तावित करण्यात यावी.
१०. निरीक्षण व सेवा पथ (I.P व SR) रुंदी ५.०० व ३.०० मी. च्या बाहेरून रस्ता जोडणारा पोहोच रस्त्याचा उतार Concrete मध्ये करून रस्ता जोडण्याची तरतुद करण्यात यावी.
११. निरीक्षण व सेवापथाच्या मार्गाची (IP व SR) पुलाच्या बांधकामामुळे बदलणाऱ्या उंचीप्रमाणे कालव्याचे पोहोच रस्ते (IP व SR) तयार करणेची तरतुद करण्यात यावी.
१२. कालव्याचे सिंचन आवर्तन कालावधी लक्षात घेऊन त्यानुसार पुलाच्या बांधकामाचे नियोजन करण्यात यावे. पुलाचे बांधकामाकरिता कालव्याचे सिंचन बंद करण्यात येणार नाही.
१३. पुल बांधकामाविषयीचा सर्वसाधारण आराखडा, स्थळदर्शक नकाशा, पुलबांधकामाचा सविस्तर आराखडा (उदा. Plan, Elevation, Cross Section) प्रमाणबद्ध तयार करून ५ प्रति जलसंपदा विभागाकडे सादर करण्यात यावा. सदर आराखडा, संकल्पन हे सक्षम स्तरावरील अधिका-याच्या मंजूरीचे असणे आवश्यक आहे.
१४. पुलाचे बांधकाम झाल्यानंतर (S.R.) ५.०० मी. रुंदीचे व (I.P.) ३.०० मी. रुंदीचा रस्ता व भराव मुळ संकल्पन नुसार Hearting, Casing & Keying करून पाणी पाझर होणार नाही या दृष्टीने पुर्वत करणे संबंधीत यंत्रणेस/संस्थेस बंधनकारक राहील. अथवा कालवा काटछेदास कोणतीही बाधा झाल्यास संबंधीत यंत्रणा/संस्था यांना त्याची दुरुस्ती करून द्यावी लागेल.
१५. सदरील पुलाचे बांधकाम करतेवेळी S.R. & I.P Side कडील तात्पुरत्या स्वरूपात Diversion तयार करण्यात यावे जेणेकरून वाहतुकीस अडथळा होणार नाही. तसेच पुलाचे काम पूर्ण झाल्यानंतर कालव्याचे सेवापथ (S.R.) व निरीक्षण पथ (I.P) येथे Railing, Parapet Wall व तत्सम बांधकाम करण्यात येऊ नये जेणेकरून जलसंपदा विभागाच्या निरीक्षण वाहनांस अडथळा निर्माण होणार नाही. सेवापथ हा मोटर वाहतूकीस योग्य राहील असा करावा.
१६. पुलाचे Approaches करिता लागणाऱ्या जलसंपदा विभागाच्या जागेचा भाडेपट्टा शासनाच्या प्रचलित दराने भरण्यात यावा.
१७. पुलाच्या Approches मुळे भरावाची उंची वाढत असल्याने IP व SR बाजुकडील योग्य उतार Maintain करावा व त्यास कालव्याकडील बाजूस संरक्षक भित बांधावी. जेणेकरून कालव्याकडील भराव ढासळणार नाही.

१८. सदरचे काम पूर्ण झाल्याचे प्रमाणपत्र जलसंपदा विभागाच्या समन्वयाने व ना-हरकतीनेच देण्यात यावे.

१९. सदरील पुलाच्या संकल्पन व बांधकामाच्या अनुषंगाने क्षेत्रीय कार्यकारी अभियंता यांनी वेळोवेळी दिलेल्या सुचनांचे पालन करणे बंधनकारक राहील.

२०. सदरच्या पूलाचे बांधकाम सुरु करण्यापूर्वी जलसंपदा विभागाकडे कामाच्या किंमतीच्या ५ % किंवा कमीत कमी रु.२.०० लक्ष अनामत रक्कम जमा करावी व काम पूर्ण झाल्यानंतर सदरची अनामत रक्कम संबंधितांस परत करण्यात यावी. काम पूर्ण झाल्यानंतर कोणत्याही प्रकारचा राडारोडा कालव्यात राहणार नाही याची खबरदारी घ्यावी, अन्यथा अनामत रक्कम जप्त केली जाईल.

ड) सर्वसाधारण सुचना:-

१. अस्तित्वातील सिंचन प्रणालीवरील रस्ता पूलाकरिता देखील उपरोक्त अ) मध्ये नमूद मानके लागू असतील.
२. नवीन रस्ता पूलाच्या बांधकामाची प्रशासकीय मान्यतेची अंदाजपत्रके विशेष दुरुस्ती/विस्तार व सुधारणा अंतर्गत प्रस्तावित करू नयेत.
३. अस्तित्वातील सिंचन प्रणालीवर जलसंपदा विभागाच्या निधीतून नवीन रस्ता पूलाचे काम हाती घेता येणार नाही.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०२५०७२४१७१३४८७४२७ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने स्वाक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांचे आदेशानुसार व नावाने,

(न.गौ.बसेर)

उप सचिव, महाराष्ट्र राज्य

प्रत :-

१. मा. राज्यपाल यांचे सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
२. मा. मुख्यमंत्री यांचे कार्यालय, मंत्रालय, मुंबई.
३. मा. उपमुख्यमंत्री (वित्त व नियोजन/न.वि.वि.) यांचे कार्यालय, मंत्रालय, मुंबई.
४. मा. अध्यक्ष / उपाध्यक्ष, विधानसभा, विधानभवन, मुंबई,
५. मा. सभापती / उपसभापती, विधानपरिषद, विधानभवन, मुंबई,
६. मा. विरोधी पक्षनेते विधानसभा, मुंबई यांचे कार्यालय, विधानभवन, मुंबई,
७. मा. विरोधी पक्षनेते विधानपरिषद, मुंबई यांचे कार्यालय, विधानभवन, मुंबई,
८. मा. मंत्री, जलसंपदा(गोदावरी व महाराष्ट्र कृष्णा खोरे विकास महामंडळ) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई,

९. मा.मंत्री, जलसंपदा(विदर्भ, तापी व कोकण विकास महामंडळ) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
१०. मा. मंत्री, जलसंपदा यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
११. मा. राज्यमंत्री (जलसंपदा) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
१२. महालेखापाल १/२ (लेखा व अनुज्ञेयता) महाराष्ट्र राज्य, मुंबई/नागपूर
१३. महालेखापाल १/२ (लेखा परीक्षा) महाराष्ट्र राज्य, मुंबई/नागपूर.
१४. अ.मु.स (महसूल) यांचे स्वीय सहायक, महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई
१५. प्रधान सचिव (जलसंपदा) यांचे स्वीय सहायक, जलसंपदा विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
१६. प्रधान सचिव (नगरविकास) यांचे स्वीय सहायक, नगरविकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
१७. सचिव (जसंव्य व लाक्षेवि) यांचे स्वीय सहायक, जलसंपदा विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
१८. सचिव (प्रकल्प समन्वय) यांचे स्वीय सहायक, जलसंपदा विभाग, मंत्रालय, मुंबई,
१९. सर्व मंत्रालयीन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
२०. संचालक, नगर रचना, मध्यवर्ती इमारती, पुणे-१
२१. सर्व महासंचालक, जलसंपदा विभाग,
२२. सर्व विभागीय आयुक्त, महसूल विभाग, महाराष्ट्र राज्य
२३. सर्व जिल्हाधिकारी, महाराष्ट्र राज्य,
२४. सर्व कार्यकारी संचालक, जलसंपदा विभाग,
२५. संचालक, नगररचनाकार, पुणे
२६. सर्व मुख्य अभियंता/ मुख्य अभियंता व मुख्य प्रशासक, जलसंपदा विभाग
२७. जलसंपदा विभागातील सर्व सहसचिव उपसचिव, मंत्रालय, मुंबई,
२८. सर्व अधीक्षक अभियंता/ अधीक्षक अभियंता व प्रशासक, जलसंपदा विभाग,
२९. ग्रंथालय, विधानमंडळ सचिवालय, विधानभवन, मुंबई,
३०. सि.व्य. (कामे) कार्यासन, संग्रहार्थ.